

ІГОР ТИМОФІЙОВИЧ БАКУМЕНКО – ЗНАНИЙ УЧЕНИЙ І ПЕДАГОГ (ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Дев'ятнадцятого листопада 2016 р. чергової ювілейної дати досягнув відомий учений і педагог, кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент Ігор Тимофійович Бакуменко: йому виповнилося 80 років!

Народився Ігор Бакуменко 1936 р. у м. Урумчі (тепер – Діхуа, провінція Сінцзян, Західний Китай), де в радянському консульстві старшим військовим радником працював його батько. Під час війни перебував в евакуації у Північно-Західному Казахстані. Після звільнення України від німецько-фашистських загартників навчався в початкових класах сільської Киселівської школи на Чернігівщині та школах м. Потсдам у Німеччині.

Разом з батьками 1949 р. Ігор переїхав до Львова, де 1954 р. закінчив середню школу № 6. Романтика геологічної професії цих уже далеких 1950-х років привела його на геологічний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка; після завершення навчання за спеціальністю “Геологічна зйомка і розвідка родовищ корисних копалин” він отримав кваліфікацію інженера-геолога (1959). А здобував ювіляр ази знань з майбутніми відомими вченими і педагогами: Г. Бачинським, В. Бордоном, Ю. Карпенчуком, В. Кирилюком, М. Лазаренком, Р. Лесняком, А. Медведєвим, В. Свиридовим, С. Синицею, В. Хлестовим. Під час навчання він додатково прослухав усі провідні геохімічні курси, які читали за ініціативи проф. В. С. Соболева для спеціально організованої на конкурсних засадах групи студентів.

У 1959 р. І. Бакуменко влаштувався на роботу в нещодавно створений (1957) Інститут геології і геофізики Сибірського відділення АН СРСР, куди його запросили В. Соболев та Ю. Долгов. Тут Ігор Тимофійович працював до 1993 р. на посадах старшого лаборанта (1959), молодшого (1961) і старшого (1966) наукового співробітника, з 1977 р. завідував лабораторією мінералогії. У 1989 р. він став провідним науковим співробітником та керівником лабораторії термобаро-геохімії Інституту мінералогії і петрографії, що ввійшов до складу Об'єднаного інституту геології, геофізики і мінералогії СВ РАН. Водночас працював за сумісництвом на посаді доцента і професора (1969–1993) кафедри мінералогії, петрографії і геохімії геолого-географічного факультету Новосибірського державного університету, де читав курси “Кристалографія” та “Мінералогія”, спецкурси “Ріст кристалів” і “Вступ до мінералогії і петрографії”, керував геологічними практиками, курсовими й дипломними роботами. У 1973 р. йому присвоєно вчене звання доцента.

У 1993 р. Ігор Тимофійович повернувся до Львова, де до виходу на заслужений відпочинок (2013) працював у Львівському національному університеті імені Івана Франка на посадах провідного наукового співробітника науководослідної частини, а також доцента кафедри корисних копалин і кафедри мінералогії (з 2000 р.). Він читав курси “Термобарогеохімія”, “Геохімічні методи розшуків”, “Кристалографія і кристалохімія”, “Онтогенія мінералів”, “Темоло-

гія”, керував магістерськими, дипломними й курсовими роботами, консультував викладачів, науковців, аспірантів і студентів з різних методів дослідження включень у мінералах. І нині Ігор Тимофійович не пориває зв’язків з рідною кафедрою, продовжує за можливості й потреби допомагати її колективу в навчальному процесі.

Л. Волкова, О. Матковський, В. Дяків та І. Бакуменко
в рудному кабінеті кафедри мінералогії, 2004.

Надзвичайно багатогранними й важливими є науково-дослідницькі досягнення І. Бакуменка, передусім – у галузі вивчення процесів пегматитоутворення, флюїдних режимів магматогенних і супутніх процесів мінералогенезу, кристаломорфологічних особливостей індукційних, скелетних та інших ускладнених форм кристалів тощо.

Серед них і досі неперевершеними є дослідження, пов’язані з вивченням включень, особливо розплавних, у мінералах, та з мінералогічної кристалографії. Уже 1963 р. на першій Всесоюзній нараді з термобарогеохімії молодий учений доповів про піонерні у світі дослідження з гомогенізації дрібних склуватих включень методом загартовування, а в 1967 р. експериментально довів правомірність використання методу гомогенізації розплавних включень для геологічних інтерпретацій завдяки дослідженню включень у штучно вирощених кристалах. Подальші дослідження І. Бакуменка, пов’язані з вивченням базальтоїдів андезитової формації та кислих продуктів їхньої диференціації, засвідчили, що фенокристали цих порід починають кристалізуватися за високої температури (інколи вище 1 300–1 350 °С) у разі інтрателурічних, а не поверхневих умов, як уважали деякі вулканологи.

Резонансними стали також перші дослідження класичних (індукційних) графічних і скелетно-графічних агрегатів у пегматитах. Новий підхід до вивчення морфології утворень скелетної графічної структури заперечив думку про роль якихось “проникних зон” у польовому шпаті в ході формування скелетного

кварцу. Розробка теорії динамічних вершинних, реберних і гранних форм росту дала змогу передбачити можливі форми скелетного росту будь-яких кристалів. Ці дослідження стали основою кандидатської дисертації на тему “Закономерные кварц-полевошпатовые сростания в пегматитах и их генезис”, яку І. Бакуменко успішно захистив 1965 р.

І. Бакуменко (перший праворуч у другому ряду)
серед учасників святкування 80-річчя О. Матковського, 2009.

У Львівському університеті Ігор Тимофійович брав участь у виконанні науково-дослідних господарських робіт в Інституті геології та металогенії золота, кольорових металів і алмазів України. Вони стосувалися благороднометалевого зруденіння та різних породних комплексів Українського щита й Карпатського регіону; результати висвітлено в наукових звітах та низці публікацій. Зокрема, І. Бакуменку належать перші дослідження первинних розплавних включень у плагіоклазі з афанітових базальтів ратинської світи міденосної нижньовендської трапової формації Західної Волині, які гомогенізуються за температури 1 110–1 200 °С (Бакуменко, Федоришин, 2005), а також нові оригінальні дані щодо термометрії розплавних включень у кварці з алунітованих туфів Берегівського рудного району (Бакуменко, Медвідь, Словотенко, 2011). Термометричними дослідженнями визначено достатньо низьку температуру солідусу (~ 640 °С) і температуру гомогенізації герметичних розплавних включень (825–860 °С), що, на думку авторів, зумовлено втратою високотемпературними включеннями герметичності, а, отже, флюїдної складової. А через неврахування цього факту попередні дослідники одержали суттєво завищені значення температури гомогенізації включень розплавів під час нагрівання (940–1 350 °С).

Результати наукових досліджень І. Бакуменка викладені в понад 150 опублікованих працях, серед яких чотири монографії і словник: “Закономерные кварц-полевошпатовые сростания в пегматитах и их генезис” (1966); “Минералогия и геохимия метаморфогенных сегрегационных пегматоидов” (1975, соавторы С. В. Мельгунов, Н. А. Кулик); “Магматогенная кристаллизация по данным изучения включений расплавов” (1975, соавторы Т. Ю. Базарова, В. П. Костюк и др.); “Магматогенный этап формирования гранитных пегматитов” (1984, соав-

торы О. Н. Косухин, В. П. Чупин); “Словник-довідник ювелірного і коштовного каміння” (2006, співавтори Р. Вовченко, О. Матковський, О. Полубічко, Л. Борхорська). Останнім часом І. Бакуменко активно працював разом з Н. Словотенко над підготовкою навчального видання з кристалографії. Як підсумок – вийшов друком навчальний посібник “Геометрична кристалографія” у трьох частинах (2015. Ч. 1; 2016. Ч. 2, 3, укладачі Н. Словотенко, І. Бакуменко). Зазначимо, що Ігор Тимофійович зібрав унікальну колекцію природних ідіоморфних кристалів мінералів, яка є неперевершеною дидактичною збіркою для опанування курсу геометричної (мінералогічної) кристалографії.

Дуже плідними є дослідження І. Бакуменка з проблем петрогенезису нижньоархейського чарнокіт-гранулітового комплексу Українського щита і пов’язаного з ним Майського золоторудного родовища, яке зачислено до вперше виділеної у світі рудної формації золотоносних біотит-кварц-олігоклазових метасоматитів. Результати викладено у статті “Флюїдний режим процесів петро-рудогенезу та термобарогеохімічні критерії золоторудних зон Майського родовища” (2001, співавтори О. Бобров, М. Павлунь, А. Сіворонов).

Досить активною була науково- і навчально-організаційна діяльність Ігоря Тимофійовича. У Новосибірському університеті він керував студентським науковим товариством “Кристалл”, був членом музейної ради геолого-геофізичного факультету. Він належить до засновників і організаторів авторитетної школи дослідників розплавних включень, яка є складовою всесвітньовідомої Новосибірської школи термобарогеохімії на чолі з Ю. Долгим та В. Соболевим. Був членом інститутської вченої ради, брав участь в організації геологічних олімпіад школярів Сибіру і Всесоюзних наукових студентських конференцій, а також був членом редколегії “Мінералогічного збірника”. За наукового керівництва І. Бакуменка захищено п’ять кандидатських дисертацій. Він брав участь у роботі декількох з’їздів Міжнародної мінералогічної асоціації, Міжнародного геологічного конгресу та інших міжнародних і всесоюзних форумів з проблем термобарогеохімії, петрології, мінералогії та геохімії. За активної участі Ігоря Тимофійовича організовано заходи з нагоди 90- і 100-річчя від народження акад. В. Соболева, матеріали яких опубліковано окремим виданням (“Матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю від дня народження академіка В. С. Соболева”. Львів, 1998) та на сторінках “Мінералогічного журналу” і “Мінералогічного збірника”.

Ігор Бакуменко належить до знаних фахівців двох термобарогеохімічних шкіл: львівської М. Єрмакова і Новосибірської Ю. Долгова і В. Соболева, яку теж було започатковано у Львові. У становлення і розвиток цих шкіл ювіляр зробив немалий внесок, адже він провадив надзвичайно важливі в теоретичному і прикладному аспектах та дуже скрупульозні дослідження флюїдних включень у мінералах та вивчав кристаломорфологію цих мінералів.

Нам, друзям і колегам Ігоря Тимофійовича, пощастило багато років поспіль крокувати поряд із ним – Людиною, Ученим, Педагогом, Патріотом, Громадянином, Інтелігентом, спілкуватися й працювати, бути свідками його звершень, ділитися з ним творчими й науковими здобутками. Ігор Тимофійович має неперевершений моральний авторитет, який він здобув протягом тривалих і приєм-

них років праці в різних наукових і педагогічних колективах, насамперед, у колі студентської юні.

Вельмиповажний і дорогий Ігорю Тимофійовичу! Автори і редколегія “Мінералогічного збірника” щиро вінують Вас з ювілеєм, зичать доброго здоров’я, гараздів та ще багато гарних літ у достатку, любові рідних та близьких, повазі друзів і колег, усіх, хто Вас знає і шанує.

З роси та води Вам! Многая і Благая Літа!

*О. Матковський, І. Наумко, М. Павлунь, Л. Скакун,
редколегія “Мінералогічного збірника”*